

Slovenija v Jugovzhodni Evropi

IZVLEČEK

Geostrateški položaj Slovenije je iz globalne perspektive vedno viden kot nekaj posebnega, prehodnega in veznega obnem. Slovenija je po osamosvojitvi načrtno izpostavljala srednjeevropsko dediščino in se ograjevala od dogodkov na območju Zahodnega Balkana. V prihodnje se bo potrebno izogibati dejanjem, ki bi slovensko prisotnost v Jugovzhodni Evropi izpostavljala kot imperialno. Veliko več bo treba delovati v smislu sprave, pomoči in sodelovanja na političnem in gospodarskem področju.

Ključne besede:

Slovenija, Jugovzhodna Evropa, geopolitika.

ABSTRACT

Slovenia and Southeastern Europe: Fortress of Europe or a European Gateway? Slovenia's geopolitical position on the World political map was defined as unique, transitional and binding within Europe. The, since 1991, independent nation-state favored Central European roots, disregarding the recent violent events in the region of the Western Balkans. In the future the exclusively profit oriented Slovenian interest in the region should be omitted. Efforts should be made in the direction of reconciliation, aid and co-operation in sense of political and economic relations.

Key words:

Slovenia, Southeastern Europe, geopolitics.

Avtor besedila in fotografij:

ANTON GOSAR, dr. geog., Ambasador RS v znanosti
Fakulteta za humanistične študije,
Univerza na Primorskem, Koper, Slovenija
E-pošta: anton.gosar@guest.arnes.si

Avtor fotografije:

ANDREJ HERAKOVIČ

COBISS I.04 strokovni članek

evropska trdnjava ali mostišče?

Pred nekaj desetletji smo se slovenski geografi jezili, ker so ugledni avtorji in strokovne revije uvrščale območje Slovenije v Jugoslaviji (skupaj z drugimi komunističnimi državami) v *Vzhodno Evropo*. Po osamosvojitvi smo bili nezadovoljni, ker so mnogi geografski učbeniki ozemlje naše države še vedno prištevali k *Jugovzhodni Evropi*. Nelagodje v stroki povzroča dejstvo, da nas (skupaj z Madžari, Čehi, Slovaki in Poljaki) anglosaška geografija uvršča v območje t. i. *Vzhodne Srednje Evrope*. S tem želijo izpostaviti komunistično dediščino ter težko in dolgotrajno tranzicijsko pot v demokracijo in tržno gospodarstvo vseh navedenih držav. Bolj "pri srcu" bi nam bila uvrstitev v *Srednjo Evropo*, kjer bi delali družbo Nemcem, Avstrijcem in Švicarjem. Zagotovo pa nam godi, da Slovenije nikoli ne najdemo na seznamu držav regije *Zahodnega Balkana* (novodobni politično-prostorski konstrukt).

Po mnenju strokovnjakov si je Slovenija za celih deset let nadela plašnice in se je obravnavanju problemov Zahodnega Balkana v glavnem izogibala. Evropske in severnoatlantske zaveze so bile prioritete mlade nacionalne države. Šele na pobudo članic Evropske zveze in Nata je ob zori novega tisočletja skrb namenila tudi odnosu do držav bivše Jugoslavije.

Nesporazumi in sodelovanje

Politični odnosi s Hrvaško so ambivalentni, gospodarski pa dobri. Slovenija je ena najbolj vnetih zagovornic (skupaj z Avstrijo in Nemčijo) vstopa Hrvaške v Evropsko zvezo. Soseđa je na dobri poti, da najkasneje v začetku naslednjega desetletja vstopi v federalni odnos z nami (v okviru Evropske zveze). Nelagodje v meddržavnih odnosih pa ostaja in se obdobjo pogloblja, saj so (poleg občasnih) ovire stalnice na poti političnega sodelovanja predvsem:

- redka sporna obmejna območja (približno 2 % mejne črte) - vključno s kopensko mejo v dolini reke Dragonje in morsko v Piranskem zalivu ter mejo ob Muri, za katere evropske inštitucije menijo, da bi jih državi najbolje rešili v arbitražnem postopku;
- nerešena vprašanja dolgov hrvaških podjetij slovenskim bankam in dolgov le-teh hrvaškim varčevalcem (v vrednosti približno 200 milijonov €), ki so Slovenijo privedli pred evropska sodišča;
- problemi pri upravljanju, proizvodnji, razgradnji odpadkov in dobavi električne energije hrvaškemu elektrogospodarstvu iz solastniške jedrske elektrarne Krško, o kateri se trenutno odloča na ameriškem sodišču za poravnave; in
- nezagotovljena recipročnost pri poslih z nepremičninami za slovenske državljane na Hrvaškem.

Obseg gospodarskega sodelovanja in pestrost gospodarskih povezav Slovenije s Hrvaško (na osnovi poročil Banke Slovenije, Gospodarske zbornice Slovenije in Statističnega urada Republike Slovenije) sta za območje Jugovzhodne Evrope oziroma Zahodnega Balkana izjemno ugodna. Izvoz in uvoz postavljata Hrvaško daleč na prvo mesto v "regiji". Izvoz Slovenije na Hrvaško se je v samo petih letih podvojil (indeks 203) in znašal leta 2005 kar 51,1 % vsega blagovnega pretoka na območju Jugovzhodne Evrope.

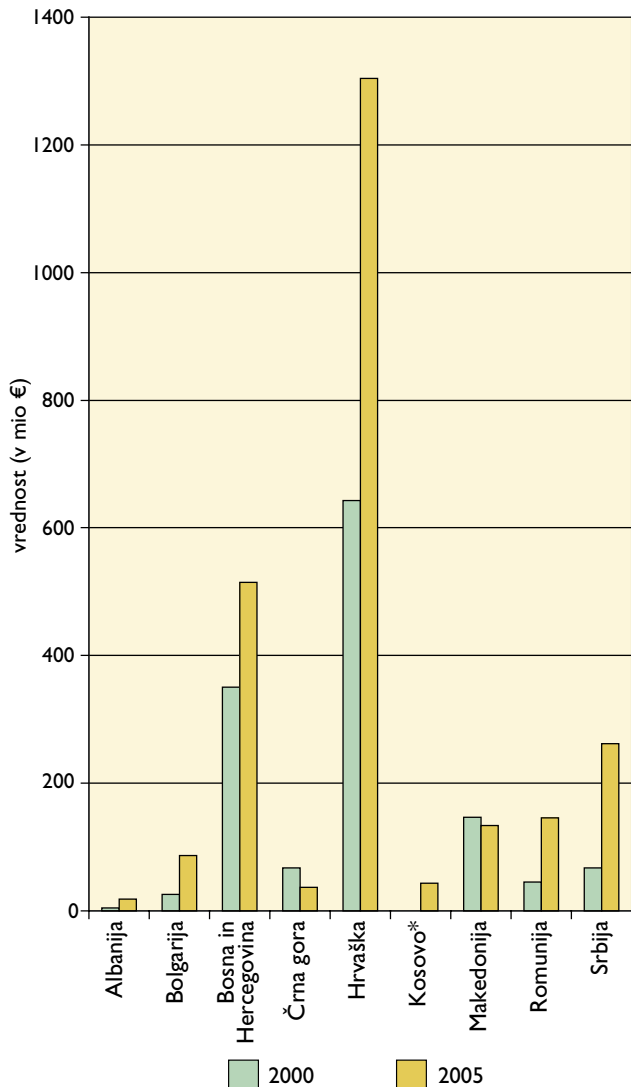
Uvoz iz sosednje države kaže nekaj slabšo rast (indeks 145), a je s 53,7 % še vedno v samem vrhu trgovanja v regiji. Vstop Slovenije v Evropsko zvezo je koristil predvsem Sloveniji, saj se je delež izvoza povečal za slabe štiri odstotke, uvoz pa v deležu trgovanja v "regiji" zmanjšal kar za 13 odstotkov (preglednica 1).

Hrvaška je bila leta 2005 (in poprej) deležna bonitete v obliki turističnega obiska Slovencev. Kar 1,4 milijona turističnih potovanj je izbralo kraje na Hrvaškem za končno destinacijo (63,6 %), počitnice (daljša zasebna potovanja) pa je na Hrvaškem preživelo 750.217 Slovencev (76,5 %). S tem se je na Hrvaškem turistični obisk Slovencev po deležu utrdil na tretjem mestu (6). Turistični gospodarstvu obeh držav sta v tesni soodvisnosti, saj sodelovanje ne poteka le na ravni turističnih agencij in gostinsko-prenočitvenih obratov, ampak tudi znotraj agencijskih poslov.

Preglednica 1: Slovenija - izmenjava dobrin z območjem Jugovzhodne Evrope (5, 6, 2).

leto	2000			2005			BDP/preb. (v €)
	vrednosti (v mio €)						
slovenski izvoz/uvoz v/iz držav:	izvoz	uvoz	saldo	izvoz	uvoz	saldo	za leto 2005
Albanija	5.058	0,689	4.369	18.415	1.949	16.466	1631
Bolgarija	26.177	41.541	-15.365	86.288	45.047	41.241	2115
Bosna in Hercegovina	350.484	54.586	295.898	514.826	207.783	307.044	1569
Črna gora	67.259	19.170	48.089	36.759	14.063	22.697	1692
Hrvaška	642.931	417.034	225.897	1304.127	608.826	695.301	5246
Kosovo	v okviru Srbije in Črne gore			43.115	0,805	42.309	*
Makedonija	146.874	45.994	100.880	134.135	29.073	105.062	1861
Romunija	45.460	51.615	-6.155	146.132	125.864	20.268	2277
Srbija	67.259	19.170	48.089	261.684	102.354	159.331	2308
Jugovzhodna Evropa	1.351.502	649.800	701.703	2.545.481	1.135.762	1.409.719	2337
Evropa	7.479.636	8.217.084	-737.448	13.364.380	14.585.946	-1.221.566	13.862**
skupaj Slovenija	8.132.403	9.407.699	-1.275.296	14.396.666	15.804.252	-1.407.586	11.362

Opombi: * v okviru Srbije; ** Evropska zveza (EU 25).

Opomba: * Kosovo (za leto 2000): v okviru Srbije in Črne gore.

Slika 1: Izvoz Slovenije v države Jugovzhodne Evrope.

V kolikor želimo v Jugovzhodni Evropi stabilnost in prosperiteto, bo potrebno v tem prostoru obiti preteklo in polpreteklo zgodovino ter delovati pragmatično, s pogledom, zazrtim izključno v prihodnost. Bivša zunanja ministrica Združenih držav Amerike je ob zaključku bosanske in na pričetku (zadnje) kosovske krize 2. novembra 1997 dejala (4): "V današnji eri ne poznamo ločnice med Vzhodom in Zahodom ali Severom in Jugom; obstaja pa prepad med tistimi, ki so ujetniki zgodovine in dotičnimi, ki so se zavzeli pisati zgodovino."

Z drugimi državami v Jugovzhodni Evropi ima Slovenija v vsakem pogledu bistveno manj intenzivne odnose. Slovenska politika velja za zaveznico Makedonije, poleg Hrvaške edine države tega območja, ki je trenutno angažirano vključena v pogajanja za vstop v Evropsko zvezo. Enako mostiščno vlogo v Evropski zvezi ima Slovenija za druge države Zahodnega Balkana (zlasti za Bosno in Hercegovino - BiH, Črna gora in Srbijo). Na diplomatskem področju je delovanje Slovenije obdobjno videno tudi kot "lomastenje slona v omari s porcelanom", saj pogosto ni usklajeno med različnimi akterji države in gospodarstva.

Slovensko gospodarstvo je v Jugovzhodni Evropi udeleženo s številnimi, relativno majhnimi investicijami, trgovska menjava pa je (z izjemo Bosne in Hercegovine, ki je na drugem mestu slovenskega gospodarskega interesa v Jugovzhodni Evropi) relativno skromna in - brez izjeme - v vseh primerih s pozitivnim saldovom za Slovenijo (preglednica 1). Bosna in Hercegovina ima s Slovenijo trgovsko menjavo, ki se giblje nekje okrog 20 % vsega trgovanja na tem območju. Predvsem izrazita je rast uvoza surovin in polproizvodov z območja, saj se je v zadnjih petih letih uvoz iz BiH povečal kar za štirikrat (3).

Med odločnejša vlaganja slovenskih podjetij v gospodarska podjetja Bosne in Hercegovine sodijo v letu 2005 investicije v termoelektrarno Ugljevik II, mrežo hipermarketov (Tuzla, Sarajevo), mlekarno (Tuzla), usnjarno (Visoko), elektroopremo (Laktaši), prehrabeno industrijo (Sarajevo), bencinske črpalke, plinovod in male vodne elektrarne (Fojnica) ter "vodni park" (Sarajevo). Med 120 slovenskimi podjetji jih kar 78 % združuje investicije z domačimi partnerji. Vrednost neposrednih slovenskih naložb v BiH gospodarstvo pa je v letu 2005 preseгла 240 milijonov € (2, 5, 6).

Dokajšen interes slovenskega gospodarstva in lahkotnost, s katero slovenski zasebni skladi kupčujejo z delnicami podjetij in skladov v Jugovzhodni Evropi, je vzpodbudil nekatere vlade držav v Jugovzhodni Evropi, da so v letu 2007 pričele z lobiranjem in oglašanjem prednosti investiranja v njihovo gospodarstvo (v tem prednjačita Črna gora in Makedonija). Makedonski oglas v najbolj branih slovenskih dnevnikih obljublja (1): "Investirajte v Makedoniji! Nov poslovni raj v Evropi: najnižja davčna stopnja na dobiček (10 %), najnižja enotna davčna stopnja na dohodek (10 %), davek na reinvestiran dobiček (0 %), hiter postopek za registracijo podjetij (3 dni), konkurenčna delovna sila

(povprečna bruto plača 370 €), prost dostop do velikega trga (650 milijonov potrošnikov: prosta trgovina z EU 27 in 13 drugimi evropskimi državami), makroekonomska stabilnost (3,1 % inflacija), odlična infrastruktura (država Wi-Fi), država-kandidatka za vstop v Evropsko zvezo in Nato." Skupna vrednost slovenskih investicij v Makedoniji znaša 112 milijonov €.

Na vlaku v Evropo – z zamudo ...

Že drugo desetletje popotuje Jugovzhodna Evropa proti politični stabilnosti in gospodarski prosperiteti. Slovenija je iz počasnega vlaka prestopila na evropski ekspres že na prvi postaji. Ne oziraje se na prejšnje povezave s tem prostorom je med prvimi tranzicijskimi državami Evrope prispela v gospodarsko in politično okolje odličnosti. Druge države Jugovzhodne Evrope, z izjemo Romunije in Bolgarije (1. 1. 2007 sta vstopili v Evropsko zvezo), so še na različnih postajah te poti.

Kosovo (pod protektoratom Združenih narodov) na začetku leta 2007 formalno-pravno (še) sodi v okvir srbske države, stopa na pot neodvisnosti. Zgled Črne gore je obudil podobne težnje tudi med srbskim prebivalstvom Republike Srbske (pod protektoratom Evropske zveze) v Bosni in Hercegovini. Druge države tega območja so že postajo ali dve dlje, še najdlje naša sosedna Hrvaška, ki ji vztrajno sledi Makedonija.

Na trasi te proge pa bo potrebno odpraviti še prenekatero oviro ter zgraditi številne mostove, saj:

- so odnosi med Sarajevom in Beogradom podobni odnosom v hladni vojni med velesilama;
- zaradi številnih nerešenih mejnih vprašanj gradi Hrvaška avtocestno povezavo z Dubrovnikom povprek, po mostu, čez (bosansko teritorialno) morje;
- je stališče Srbije do Kosova neomajno in ne priznava Kosovu niti najnižje stopnje suverenosti;
- Makedonija ne tlakuje ustrezne poti v Evropsko

zvezo z uporabo simbolov in s sklicevanjem na (geografsko sicer korektno) v tem prostoru locirano grško dediščino.

Slovenija je na področju doseganja demokratičnih standardov in tržnega gospodarstva naredila v preteklem dvajsetletnem obdobju bistveno več kot katera koli druga suverena entiteta v Jugovzhodni Evropi. Zgodovinskih izkušenj (še) ne zmore pozabiti oziroma preseči in tudi dolivanje olja na ogenj nedorečenosti postjugoslovanskih rešitev ji ni tuje. S svojo politično močjo in ugledom oziroma kot priznana mostišče Evropske zveze za Jugovzhodno Evropo bi lahko ravnala drugače oziroma pazljiveje pristopala k problemom tega območja. Izrabila bi lahko svojo gospodarsko moč, saj prekaša po bruto družbenem proizvodu na prebivalca države v regiji v povprečju za štirikrat (Hrvaško za dvakrat). Na tej osnovi bi lahko zanesla zadovoljstvo v degradirana območja denimo Bosne in Hercegovine, kjer je BDP s 1569 € osemkrat manjši kot v Sloveniji in najnižji v regiji (na ravni Albanije). Jugovzhodna Evropa pa, po razpoložljivih podatkih sodeč, doslej ni bila gospodarski izziv za Slovenijo. Le 19,1 % izvoza in 7,8 % uvoza iz držav tega območja je sicer za odstotek več kot pred petimi leti, a le drobec (petina v izvozu in desetina v uvozu) tistega, kar ustvari v trgovanju z državami Evropske zveze (2). V kolikor želi Slovenija okrepiti odnose z državami Jugovzhodne Evrope, bosta politika in gospodarstvo morala hoditi z roko v roki. Bojkotiranje slovenskih proizvodov (denimo mleka), zaradi take ali drugačne politične lahkomišelnosti, je v tem okolju še živo.

Pred desetletjem in pol je veljalo v Sloveniji za here tično, če bi kdo izmed slovenskih javnih delavcev ome nil ali zapisal, da je razpad Jugoslavije pomenil katastrofo za slovensko turistično gospodarstvo. Takratnemu postavljanju prioritet ni kaj oporekati. Nasprotno! Sedanje prioritete pa naj temeljijo na ohranjanju nacionalne suverenosti, a tudi in predvsem partnerstvu v politiki in gospodarstvu ter intenzivnemu gospodarskemu povezovanju čez Schengensko mejo. Tudi v prihodnje, ko bo ta (kmalu) presežena.

Literatura

1. Delo 2007: Investirajte v Makedonijo! (oglas). Delo (22. 02. 2007). Ljubljana.
2. Der Fischer Weltalmanach 2007: Zahlen, Daten, Fakten. Fischer Taschenbuch Verlag. Frankfurt am Main.
3. Gosar, A. 2006: Political Geography of the Post-Dayton Slovenia – BiH Relations: Selected Topics. The Western Balkans – A European Challenge. On the Decennial of the Dayton Peace Agreement. Založba Annales. Koper.
4. Nijman, J. 1998: Madeleine Albright and the Geopolitics of Europe. GeoJournal. Kluwer Academic Publishers. Dordrecht.
5. Statistični letopis 2004: Izvoz in uvoz blaga po državah. Statistični urad RS. Ljubljana.
6. Statistični letopis 2006: Izvoz in uvoz blaga po državah. Statistični urad RS. Ljubljana.